

Emotionelle dimensioner i forskningsarbejdet – involvering i forskning om studerende og psykosociale problemer

Mathias Hulgård Kristiansen & Trine Wulf-Andersen

I artiklen undersøger vi betydningen af emotionelle dimensioner i kvalitativt forskningsarbejde. Artiklen er baseret på vores arbejde i et longitudinelt, kvalitativt forskningsprojekt, *Studielivsprojektet* (2018-21), der undersøger studieliv og psykosociale problemer i dansk videregående uddannelse. Projektet følger 47 studerende fra forskellige studieretninger på syv danske universiteter og professionshøjskoler, som alle har konkrete erfaringer med psykosociale problemer, spændende fra stressproblematikker knyttet specifikt til studiet til helt brede sociale vanskeligheder og/eller egentlige kliniske diagnoser. Med inspiration fra Hochschilds forståelse af normer for og håndtering af emotionalitet i arbejdet (Hochschild, 1998) fokuserer vi i artiklen på, hvordan det påvirker os at bedrive forskningsarbejde i et felt, vi er involveret i på flere måder. Vi udfolder betydningen af emotionalitet i forhold til vores oplevelse af dilemmaer, belastninger og begejstringer i relationen til de studerende. Vi undersøger betydningen af emotionalitet i den direkte interaktion med de studerende, i efterbearbejdningen af samtalerne og i relation til de sociale og kulturelle normer for emotionalitet i forskningsarbejde.

Nøgleord: emotionalitet, forskningsarbejde, refleksivitet, følelshåndtering, normer for følelser

I *Studielivsprojektet* undersøger et hold forskere studieliv og psykosociale problemer i dansk videregående uddannelse. Vi går tæt på studerendes oplevelser af usikkerhed, angst, skam og vrede, såvel som af tilhør, fællesskab og glæde. Det er stærkt emotionelle samtaler for både deltagere og forskere, da forskningen også går tæt på vores arbejdsliv også udenfor forskningsprojektet. Artiklen undersøger, hvilken

betydning emotionalitet spiller i kvalitativ forskning. Og hvordan vi kan forholde os refleksivt til emotionalitet som en belastning i vores arbejdsliv såvel som en metodisk kvalitet i forskningsarbejdet.

Introduktion

“emotion is a means by which we continually learn and relearn about a just-now-changed,

back-and-forth relation between self and world, the world as it means something just now to the self" (Hochschild, 1998, s. 5)

I denne artikel undersøger vi betydningen af emotionelle dimensioner i kvalitativt forskningsarbejde. Artiklen er baseret på vores arbejde i et kvalitativt forskningsprojekt, *Studielivsprojektet* (2018-21), der undersøger studieliv og psykosociale problemer i dansk videregående uddannelse. Inspireret af Hochschilds forståelse af normer for og håndtering af emotionalitet i arbejdet (Hochschild, 1998) fokuserer vi i artiklen på, hvordan det påvirker os at bedrive forskningsarbejde i et felt, vi er involveret i på flere måder. Vi udfolder betydningen af emotionalitet i forhold til vores oplevelse af dilemmaer, belastninger og begejstringer i relationen til de studerende i forskningsprojektet (Buch et al., 2009; Seear & McLean, 2008). Vi giver eksempler på belastninger i forbindelse med at håndtere og bearbejde *vores egne emotionelle indtryk og udtryk* i og efter møder med studerende. Vi viser eksempler på belastninger i forbindelse med at undersøge, analysere og justere efter, hvordan deltagelsen i forskningen producerer særlige *emotionelle tilstande hos deltagerne* (tillid, tryk, anerkendelse, kontinuitet, men også pres, tristhed, udmattelse). Endelig giver vi eksempler på den begejstring vi oplever, når det går deltagerne godt, eller når de bekræfter, at vores forskningsarbejde er vigtigt og meningsfuldt for dem at deltage i – selv når det er hårdt.

Vores dialoger med de studerende under feltarbejdet bevæger sig ind på deres livs- og uddannelseshistorie, relationer og tilhørsforhold, håb og bekymringer for fremtiden, herunder på en række områder, der opleves som meget personlige og private. De studerendes historier rummer ofte traumatiske erfaringer, oplevelser af stigmatisering, eksklusion og bekymringer for nutiden og fremtiden, som samtalerne med os bringer i forgrund.

Feltarbejdet går også tæt på os. Indføling, herunder en vis aktivering af forskerens egen baggrund og erfaring, er nødvendig for at opbygge og over tid fastholde en tillidsfuld relation til de studerende (Dickson-Swift et al., 2009; Gilbert, 2001). Forskningen foregår desuden i et felt, som vi selv er aktive parter i. Vi er uddannet på universiteter, arbejder som undervisere, vejledere, Særlig Pædagogisk Støtte-vejledere og uddannelsesudviklere på universiteter. Vi er 'allerede involverede' deltagere i feltet, som har viden, (forskellige) positioner og betingelser (Neidel & Wulf-Andersen, 2012). Dette giver os et særligt afsæt for feltarbejde og forskningsanalyser og betyder, at vores samtaler med de studerende ikke alene påvirker os som forskere, men også rækker ind i andre dimensioner af vores (forskellige) arbejdsliv og faglige identiteter. I artiklen taler vi derfor om forskningsarbejdet, forstået og betonet som et overlap: det faglige arbejde, vi udfører i forbindelse med forskningsprojektet, som overlapper med og griber ind i vores faglige arbejde i undervisning, vejledning og udvikling – og som samtidig er et lønarbejde.

Artiklen er en anledning til at reflektere over emotionelle dimensioner i kvalitativt forskningsarbejde, som en type vidensarbejde (Buch et al., 2009), der samtidig har karakter af en særlig slags menneskearbejde (Andersen & Weber, 2009), hvor professionaliteten er baseret på fine balancer mellem nærhed og distance, hvis grænser mellem forskningsarbejde, andet arbejde og fritid ofte opleves flydende. Vi undersøger, dels hvornår og på hvilke måder emotionalitet opleves og drøftes kollektivt som en nødvendig og legitim del af forskningsarbejdet, dels hvornår og hvordan emotionalitet fremstår som upassende eller uprofessionelt i den akademiske kontekst, og hvilke pres forskningsarbejdet kan komme under i spændet derimellem (Harding & Pribram, 2002; Hochschild, 1998; Seear & McLean, 2008; Shields, 2005). Disse

refleksioner i forhold til forskningsarbejde og emotionelt arbejde ser vi som en epistemologisk-metodologisk tyngde i at komme tæt på og fastholde nuancer, paradokser og dilemmaer i mødet med feltet. Vi ser dem dertil som en mulighed for at undersøge sociale normer for, hvilke følelser og følelshåndteringer der forstås som acceptable i arbejdssammenhænge i forskningen og andre dimensioner af vores samlede arbejdsliv. Her trækker vi på Hochschilds sociologiske forståelse af emotionalitet (1983; 1998), som vi udfolder nedenfor.

Forskningsarbejdet om studieliv og psykosociale problemer

Det forskningsarbejde artiklen tager afsæt i, er et treårigt forskningsprojekt om studerende i videregående uddannelser og deres erfaringer med psykosociale problemer. Studielivsprojektet bygger på kritisk uddannelsesforskning og sociologisk forskning i mental sundhed.

Forskningens hovedspor er et kvalitativt, eksplorativt studie, hvor forskerne samlet set følger 47 studerende, 35 kvinder og 12 mænd, fra forskellige studieretninger på syv danske universiteter og professionshøjskoler. De studerende har alle konkrete erfaringer med psykosociale problemer, spændende fra stressproblematikker knyttet specifikt til studiet, til helt brede sociale vanskeligheder og/eller kliniske diagnoser.

De studerende er rekrutteret via åbne opslag med spørgsmålene 'Kæmper du med trivlsen?' og 'Stresset, presset eller på sidelinjen i dit studieliv?'. De deltagende studerende er for flertallets vedkommende mellem 25 og 30 år. De kommer fra vidt forskellige studier, f.eks. medicin, biologi, dansk, pædagogik og sociologi, eller fysioterapeut, pædagog og maskiningeniør. Der er studerende, som lige var startet på uddannelsen og studerende, der

undervejs i projektet blev færdiguddannede kandidater og bachelorer.

Vi møder de studerende til tre runder af dybdegående, etnografisk inspirerede interview over en periode på 6-18 måneder. Interviewene varer 1-4 timer og udforsker den studerendes specifikke oplevelse af psykosociale problemer, af uddannelseskontekster samt af vedkommendes bredere hverdagsliv, sociale netværk, selvforståelse og fremtidsdrømme. Vi mødes, hvor den enkelte studerende ønsker det og føler sig tilpas, og har fokus på at etablere eller gå med ind i trygge rum for dialog. Vi beder hver studerende udpege et betydningsfuldt sted, som vi besøger sammen og får udfoldet betydningen af. Vi har været på sådanne stedsbesøg på uddannelsessteder, i studerendes hjem, på yndlingscaféer eller steder at gå tur. Disse besøg udvider og uddyber vores opmærksomhed og bringer særligt kropslige, rumlige og sanselige indtryk i forgrunden. Vi kommer tæt på de studerende ved at spørge til følsomme emner, ved at følge dem i uformelle intimsfærekontekster og ved at følge dem over længere tid. Det materiale, vi herved producerer, er rigt på detaljer vedrørende studerendes erfaringer med kampe, nederlag og succeser og af de deltagelsesarenaer og -strategier, der præger de studerendes identitetsprocesser.

Forskningsprojektet udgør i ét perspektiv en epistemologisk ramme for videnskabelse, hvor vi søger at skabe ny viden om livet som studerende med psykosociale vanskeligheder. Her er de deltagende studerende og deres konkrete hverdagerfaringer, (livs) fortællinger og steder indgangen til arbejdet med sagen (psykosociale problemer og de sammenhænge, disse opstår og afhjælpes i). Forskningsprojektet udstikker samtidig ganske konkrete rammer for vores daglige arbejde: Kontakterne med de deltagende studerende skriver sig over en periode ind i vores kalender og er både anderledes end,

ligesom og til tider potentielt i konkurrence med de øvrige studerende, vi har kontakt med. Forskningskontakterne sætter nogle særlige dagsordner f.eks. for hvilke samtaler om svære emner med studerende, vi skal have, hvornår og hvordan. Og de forskellige personlige og professionelle biografier og indlejring, som de respektive forskere i teamet har, får betydning i arbejdets interaktioner med de studerende (Blakely, 2007, s. 61). Samtalerne med de studerende om mistrivsel og psykosociale vanskeligheder er sensitive for deltagerne, som genoplever ubehagelige forløb og traumatiserende begivenheder i fortællingen til os. Men samtalerne har også haft en stærk emotionel virkning på os som forskningsarbejdere. Som Campbell (2002) formulerer det, så er man ikke immun over for det, man forsker i.

Emotionalitet i sociologisk forståelse

Oplevelsen af at være overvældet af følelser i arbejde, der involverer aktivt at forholde sig til andres følelser, er beskrevet med diverse begreber på tværs af fagområder: f.eks. compassion fatigue, burn-out, cost of caring (Figley, 1995). Disse begreber beskriver det forhold, at mennesker i omsorgspositioner kan opleve smerte som følge af eksponering for andres traumer (Figley, 1995, s. 3). Men dette siger ikke meget om, hvordan vi analytisk kan forstå de sociale dynamikker, der leder til oplevelserne af følelsesmæssig påvirkning. Her har sociologiske og antropologiske tilgange til emotionalitet forsøgt at udvikle begreber, der kunne belyse emotioner som kulturelt-normative.

Hochschilds emotionssociologi (1983, 1998) anskuer emotioner som afkodninger af, hvad der er kulturelt acceptabelt af føle, til arbejdssammenhænge. Hun begrebsliggør den personlige håndtering af egne følelser i forhold til, men ikke dikteret af, de sociale

normer for, hvad der er acceptabelt at føle og udtrykke af følelser. Følelser forstås som knyttet til individet og kroppen, og samtidig som noget, der skal håndteres i forhold til kulturelle normer. Hochschild bruger begrebet *emotion management* om arbejdet med at afkode de sociale normer og tilpasse sine udtrykte følelser til normerne.

“An act of emotion management, as I use this term, is an effort by any means, conscious or not, to change one’s feeling or emotion. We can try to induce feelings that we don’t at first feel, or to suppress feelings that we do. We can —and continually do—try to shape and reshape our feelings to fit our inner cultural guidelines” (Hochschild, 1998, s. 9)

Denne følelseshåndtering involverer dermed forsøg på at tilpasse de oplevede følelser med de normative forventninger til, hvilke og hvor kraftige følelser der ‘må/kan’ udtrykkes i en given situation. Med begrebet *feeling rules* begrebsliggør Hochschild det kulturelle element af emotioner: de sociale normer (regler) for hvornår en følelse er sociokulturelt acceptabel (Wharton, 2009).

Hochschild skelner analytisk mellem to elementer af følelseshåndteringen: *emotional labor* og *emotion work*. Hun definerer førstnævnte som *“the management of feeling to create a publicly observable facial and bodily display,”* (Hochschild, 1983, s. 7) og fokuser dermed på håndteringen af *egne* følelser, som er gjort offentlige i lønarbejdet. *Emotion work* er derimod arbejdet med at håndtere *andres* følelser og skabe bestemte følelsesstilstande i dem. Vi anvender disse begreber til at få blik for, hvordan det professionelle mellem-menneskelige møde i forskningen, udgør en arena og et (løn)arbejde, hvor forskeren både må håndtere egne følelser i situationen, og samtidig søge at skabe bestemte følelsesstilstande i forskningsdeltageren. Hochschild ser følelser og selvet som tæt forbundet og mener der-

for, at personer, der i udpræget grad udfører emotional labor, er i risiko for at udvikle psykosociale vanskeligheder (Wharton, 2009). I centrum for Hochschilds undersøgelser af emotionalitet i arbejdssammenhængen er dermed interessen for: hvordan emotioner opleves og håndteres: hvor og hvornår betragtes de som (u)passende; hvordan de fungerer med og i magtstrukturer; og hvilken rolle de spiller i dannelsen af subjektivitet og (professionel) identitet i enkeltpersoner og kollektiver (Harding & Pribram, 2002, s. 413).

Med ovenfor skitserede antropologisk-sociologiske tilgang til emotionalitet og særligt med Hochschilds (1983) begreber til at forstå emotionelle dimensioner af arbejde, får vi en ramme for at forstå, hvordan selvet, følelser, mødet med andre og de sociale og kulturelle rammer er flettet sammen. Vi kan undersøge og forstå de subjektive oplevelser af forskerens emotionelt ladede møder med et (sensitivt) felt. Begreberne lægger spor ud til analyser af 1) hvilket arbejde der udføres med at håndtere egne hhv. samtalepartners følelser i interviewsituationen, og 2) hvordan dette arbejde også er influeret af de sociokulturelle rammer for, hvilke følelser, der hører til eller er acceptable at vise, under såvel som efter interaktionen.

Hochschilds tilgang kan med andre ord bidrage til at forstå, hvordan både forskningsarbejder og forskningsdeltager håndterer deres følelser (*emotion management*) i overensstemmelse med (uskrevne) regler og retningslinjer for, hvad der forventes i en særlig professionel kontekst, eksempelvis et forskningsinterview. Samtidig rettes blikket mod, hvordan normer (*feeling rules*) for, hvad man må føle som forsker, får betydning for, hvad man finder legitimt at vise, og dermed for eventuel dissonans mellem oplevede og artikulerede emotioner i arbejdet. Hos Hochschild finder vi et bud på undersøgelser af emotionelle dimensioner, der fastholder behovet for at undersøge konkrete arbejdsop-

gaver, det bredere arbejdsliv og hverdagsliv som sammenkoblede og lokaliseret i ét socialt felt. Dette giver mulighed for udblik fra forskningsarbejdet til vores bredere faglige identiteter og kvalitetsidéer i forhold til både forskningsarbejdet og andre (undervisnings- og vejlednings-) dimensioner af arbejdet.

Kvalitativt forskningsarbejde

I det kvalitative paradigme dominerer forståelsen af viden som intersubjektivt, kollektivt produceret i/af samspillet mellem forskere og deltagere i kontekst og ikke i positivistisk forstand 'af forskeren om genstanden'. Det kvalitative forskningsarbejde, vi bedriver i Studielivsprojektet, kan forstås som en særlig type vidensarbejde (Buch et al., 2009), hvis specifikke mål er at forstå, hvordan andre (de studerende) oplever verden. I denne type arbejde er det almindeligt anerkendt, at forskeren så at sige bliver instrument eller medium i arbejdet (se f.eks. Dickson-Swift et al., 2009; Gilbert, 2001). Arbejdet må derfor også forstås som et særligt menneskearbejde (Andersen & Weber, 2009), hvor den mellem-menneskelige relation i produktionen og analysen af empiri nødvendiggør, at forskeren trækker på sin baggrund og medreflekterer sin egen position og situerethed. Grænserne mellem det personlige og professionelle er flydende.

Forskerne i Studielivsprojektet er alle situeret i et bredere arbejdsliv, som ikke alene består af forskningsarbejdet men også andre typer opgaver i det samme felt, som vi udforsker: videregående uddannelse. Konkret er vi alle, i forskellige grader og former, også f.eks. kursustilrettelæggere, undervisere, projekt- og specialevejledere, eksaminatorer, censorer, studieledere og semesteransvarlige, medlemmer af studienævn og andre råd, nævn og udvalg, samt faglige støttelærere i regi af Special Pædagogisk Støtte. Vi har der til forskellige aldre, køn, arbejdsbetingelser

og faglige profiler. Alle disse forhold præger vores bredere, faglige selvforståelser, vores måder og betingelser for konkret at udføre forskningsarbejdet og de relationer, vi indgår i med de studerende.

Disse forhold er i forhold til forskningsarbejdet primært udfoldet i metodelitteraturen. Direkte interaktion med deltagerne og feltet er basis for at møde, undersøge og forstå subjektive erfaringer og fænomener. For at nærme sig deltageres subjektive verdener, må forskeren nødvendigvis trække på sin egen indlevelse og subjektivitet og aktivere egne erfaringer, identifikationsevner og emotionelle intelligens i arbejdet, som vej til at forstå genstanden (Blakely, 2007, s. 61). Når to eller flere personer eksempelvis mødes i en social interaktionsproces under et interview, vil *processen*, uanset hvad der diskuteres, have en emotionel dimension (Hubbard et al., 2001). Det at kunne udvise empati og forståelse for deltagerens historie er en væsentlig del af den kvalitative forskers arbejde (se f.eks. Dickson-Swift et al., 2009), og velreflekterede metodevalg et væsentligt kriterium for 'det gode arbejde'.

Det er udfoldet i antropologisk og sociologisk metodelitteratur, at den emotionelle dimension af feltarbejdet kan blive betonet og få særlig vægt, når forskningens *indholdsmæssige fokus* går tæt på deltageres traumer eller ubearbejdede følelser. Og der er strikse etiske guidelines for og kurser i, hvordan man som forsker sikrer deltagerne bedst muligt i forskningen. Når der i litteraturen tales om 'sensitiv forskning' (Lee, 1993) er det oftest med udgangspunkt i, hvad der er svært for deltagerne at tale om (Bott, 2010). Etnografisk forskning i udsatte grupper er forbundet med markante følelsesmæssige risici, da det ofte involverer personlige og potentielt sårbare spørgsmål om udsathed. I Studielivsprojektets tilfælde opfordres de studerende til at belyse deres vanskeligheder i mødet med videregående uddannelse over

for forskere, som samtidig er repræsentanter for samme videregående uddannelser. Vores forskningsarbejde kan umiddelbart forstås som sensitiv forskning, sådan som Lee definerer det: 'forskning der potentielt udgør en betydelig trussel for dem der er eller har været involveret i den' (Lee, 1993, s. 4). Med Lees definition af sensitiv forskning lægges imidlertid op til, at forskningen kan have en betydning for *alle* de involverede, også forskerne. Vores forskningsarbejde er 'sensitivt' i denne dobbelte forstand.

Denne indfaldsvinkel til emotionalitet i forskningsarbejdet er langt mindre udfoldet i metodelitteraturen og kalder på mere arbejdslivstonede belysninger. Diskussioner af emotionalitet og forskersubjektivitet i forskningsarbejdet fokuserer oftest på kvaliteten af forskningen: forskeren ses som central i mødet med feltet, udviklingen af de spørgsmål, der definerer feltet, og metoderne til at undersøge dem (se f. eks. Alvesson & Sköldberg, 2017). Det kvalitative forskningsarbejdes afsæt i indlevelse og fleksibilitet betyder, at det i forskningsarbejde er vanskeligt at etablere forhåndsgivne procedurer for arbejdet. 'Researching the researcher' – det at dokumentere og skabe transparens omkring forskerens positioneringer og underkaste dem samme kritiske analyse som selve det objekt, forskeren undersøger – bliver derfor en vigtig del af selve det kvalitative forskningsarbejde, foruden af kvalitetssikringen og -vurderingen af arbejdet (Blakely, 2007; Campbell, 2001; Gilbert, 2001). Refleksionerne over forskersubjektets emotionalitet og dens karakter som passende/upassende kobles til forskerens generelle ansvar for kvaliteten af arbejdet. Emotionelle dimensioner, der ikke anses for at falde inden for den 'professionelle etikette', kan således udfordre arbejdets status. Refleksioner over emotionalitet kan i den optik også få karakter af overvejelser over, hvordan, hvor godt og hvorvidt forskningsarbejdet (og dermed forskeren) er lykkedes (Buch et al.,

2009, s. 65). Dette kan være medvirkende til, at forskningens emotionelle konsekvenser, trods stor opmærksomhed på refleksivitet i forhold til forskningsprocessen, fortsat er noget, der kan opleves som privat eller forkert i den akademiske *arbejdssfære*, og som forskere derfor primært håndterer alene (f. eks. Dickson-Swift et al., 2009; Rager, 2005).

Særligt sensitiv forskning?

Et egentligt fokus på, hvordan forskningsarbejdet påvirker forskeren emotionelt, har hovedsageligt været anlagt af feministiske forskere, bl.a. med afsæt i forskning i vold mod kvinder. Blakely bemærker, hvordan den emotionalitet, forskerne her oplever, har en karakter *"such that it prompts, even compels, women researchers to express the feelings from their research"* (Blakely, 2007, s. 61). Blakely hæfter sig ved selve behovet for at bearbejde de følelser, der opstår i forskningsarbejdet, som et særligt afsæt for refleksioner over arbejdsbetingelser i forskningsarbejdet, der bevæger sig ind på felter, der er bedre kendt fra litteraturen om f.eks. omsorgs- eller socialt arbejde (f.eks. Figley, 1995). Her analyseres det, hvordan den lyttende part også har noget på spil i samtaler om svære og følelsesladede emner (Dickson-Swift et al., 2009), ikke mindst når fortællingerne indholdsmæssigt fokuserer på stærke følelser. Interaktionerne i forskningsarbejdet har en vis gensidighed til fælles med eksempelvis pædagogisk og socialt arbejde. Både (forsknings)medarbejder og deltager lytter, ser og sanser emotionelt i en proces, hvor følelsesmæssige udtryk er centrale for at udlede og tale ind i den andens perspektiv (Hochschild i Hubbard et al., 2001, s. 125-126). Både (forsknings)medarbejder og deltager filtrerer deres oplevelser i processen gennem deres egne biases, værdier og erfaringer (Gilbert, 2001). Blakely (2007) formulerer for forskningsarbejdet dette som at

"Researchers attune to their emotional experiences and needs as well as to those of the participants during the actual research process. In this way emotions are reconceptualized as a tool of investigation and as a source of data to be used and examined as part of the inquiry." (Blakely, 2007, s. 62)

Denne form for emotionelt sanset viden udgør en epistemologisk position, som så at sige *er* arbejdet – hvor forskerens emotionelle sansninger i felten, i diskussioner med kolleger, i egne refleksioner og i analyseprocesser anses for at bidrage med indsigter og forståelse, der er af direkte betydning for fortolkningen og vidensproduktionen (Hochschild, 1998; Hubbard et al., 2001). En tilsvarende position har inden for feministisk metodologi været beskrevet som emotionelt engageret forskning, hvor følelser og intellekt, emotionelle og kognitive kapaciteter samvirkende informerer arbejdet (Blakely, 2007; Hubbard et al., 2001). Vi forstår følelsesmæssigt engageret menneskearbejde som en uomgængelig, substantiel integreret del af vidensarbejdet. Arbejdet består i at indtage en særlig position, som på en og samme tid er viden(skab)sorienteret (en epistemologisk, metodisk position), menneskeorienteret (en etisk, engageret position) og (løn)arbejdsorienteret (en position formet af arbejdsbetingelser og faglige kulturer).

I forlængelse af bl.a. Campbell (2001) og Blakely (2007) argumenterer vi for, at undersøgelser af emotionalitet i forskningsarbejdet har potentiale for at belyse, skabe offentlighed og faglighed omkring emotionel involvering og normer for emotionalitet i kvalitativt forskningsarbejde generelt, foruden at udgøre væsentlige metodologiske diskussioner og lag i analysen af genstanden. I forskning, der berører sensitive emner, træder emotionelle dimensioner muligvis mere åbenlyst og påtrængende frem. Men emotionelle dimen-

sioner er principielt en uomgængelig del af alt kvalitativt forskningsarbejde. Som sådan er disse forhold eksemplariske for kvalitativt forskningsarbejde i bred forstand og ikke isoleret til forskning i særligt sensitive emner.

I det følgende giver vi eksempler på konkrete situationer, hvor vi har været vidner til, håndteret og bearbejdet dels deltagerne, dels vores egne emotionelle reaktioner i forskningsarbejdet. Vi gør dette i tre nedslag og beskriver først, hvordan håndtering af emotionalitet (*emotion management*) foregår i den direkte interaktion med de studerende, dernæst i den efterfølgende bearbejdning af og refleksion over interaktionen, og endelig hvordan normer for emotionalitet (*feeling rules*) præger relationen mellem forskningsarbejderne og –deltagerne. Strukturen følger således tre distinkte situationer, hvor forskningsarbejderen bliver konfronteret med de emotionelle dimensioner af forskningsarbejdet på meget forskellige måder.

Emotionelle dimensioner i forskningsarbejdets direkte interaktioner

I den direkte interaktion med de studerende i interview og besøg har vi løbende været opmærksomme på og fra tid til anden bekymrede for, hvordan de studerende blev påvirket af deltagelsen i forskningen.

Selv nogle af de spørgsmål, som mere nøgternt har været rettet mod kortlægning af hverdagslivet, har til tider ført følsomme steder hen. Det kan være hårdt at fortælle, hvilke forskellige hverdagssammenhænge man bevæger sig i og mellem, hvis kortlægningen tydeliggør, at ens sociale netværk grundlæggende er eroderet. Mange af vores spørgsmål har været direkte møntet på at afdække negative erfaringer, problemer og kampe, som studerendes oplevelser af psykosociale problemer er flettet sammen med. Sådanne spørgsmål er vi naturligvis

forsknings- og erfaringsmæssigt forberedte på kan bringe stærkt sensitive erfaringer ind i samtalen. Konkret spænder det fra ekstremt voldelige fysiske overgreb (indespærring, grov vold, skud) og årelang åbenlys stigmatisering og mobning (herunder psykisk vold fra nærtstående) til mere subtile, men derfor ikke mindre traumatiserende, udelukkelse og ensomhed (brud med venner, kærester, familiemedlemmer eller professionelle hhv. en lang række strukturelle og relationelle oplevelser af at blive valgt fra). For nogle er forhold, der hver for sig måske kunne siges at være mindre problemer, der hører til det almindelige liv, faldet sammen og akkumuleret på måder, der forekommer helt utrolige.

I interviewsituationerne har vi været opmærksomme på deltagerne stemmeføring, kropssprog osv. som et led i hele tiden at agere etisk forsvarligt, sådan at forskningsdeltagelsen ikke bliver et overgreb. Trine skriver i noterne efter et interview eksempelvis:

Det bliver en ret lang snak – næsten to timer. Undervejs er Mia¹ ind i mellem ret påvirket. Og jeg kommenterer på det et par gange undervejs, også for at stikke fingeren i jorden mht om det er okay at fortsætte. (...) Hun har tårer i øjnene eller ned af kinderne, stemmen knækker og f.eks. når hun beskriver tanken om at vende tilbage til [det daværende studie] efter sygemeldingen, så følges det med voldsomme fagter a la fuld-krops-kramper og opkastningsbevægelser som illustrationer af, hvordan den tanke oplevedes. (note efter interview, Trine)

Mia er som mange af de studerende, vi interviewer, periodisk meget påvirket af samtalen. Episoder, der ligger mere end ti år tilbage, fremkalder voldsomme, fysiske ubehagsreaktioner og gråd. Det er vigtigt at holde en balance her: På den ene side må vi ikke blive berøringsangste. Vi skal kunne rumme de fortællinger, vi selv spørger efter. På den an-

den side er vi etisk forpligtede til løbende at sikre, at deltagerne ikke føler sig presset til at deltage i noget, de ikke selv ønsker (længere). Det har ofte vist sig vigtigt at høre fortællingen til ende. Dels for at rumme det, der nu er den enkelte studerendes historie, så voldsom den end kan forekomme. Dels for at lade den studerende fortælle sig frem til sin egen pointe, som nogle gange er, at de nu er et bedre sted og har fornemmelsen af at have 'klaret det'. I situationerne er det en afvejning, hvornår/hvor ofte vi skal afbryde deres fortælling med spørgsmål om, hvorvidt de ønsker at fortsætte. Trine bliver flere gange i løbet af interviewet ovenfor usikker på, om Mia synes, det bliver for meget at fortsætte. Men både løbende og efterfølgende bekræfter hun, at hun gerne vil fortsætte.

Længden af interviewene (op til fire timer) og det at være vidne til deltagernes fortællinger og emotionelle reaktioner, har til tider været belastende. Møderne med de studerende har krævet intens opmærksomhed på de studerendes emotionelle udtryk i tale og kropssprog, på løbende at italesætte dem og sammen med de studerende vurdere dem, bl.a. for at vurdere deres fortsatte deltagelse. Samtidig har vi været stærkt opmærksomme på at iagttage og håndtere de følelser, fortællingerne satte i gang i os, og hvordan vi giver udtryk for disse i interviewsituationen. Som i Hochschilds (1983) undersøgelse af stewardesser, er mødet mellem forskningsarbejderen og forskningsdeltageren en professionel relation, der kræver af forskeren, at denne håndterer de følelser, der opstår i vedkommende i forhold til, hvad der forventes af relationen, emnet og konteksten for samtalen. I regi af forskningsinterviewet må vi, mere eller mindre reflekteret eller intuitivt, modulere, hvordan og i hvilken grad vi udtrykker f.eks. den bestyrtelse, som fortællinger om selvmordsplaner, overgreb og mobning indimellem har medført hos os. Det forekommer på den ene side ikke hverken

ærligt eller empatisk at forholde sig alt for køligt til den type fortælling. Samtidig er det, særligt med et sensitivt og tabuiseret emne som psykosociale problemer, centralt ikke at bidrage til eventuelle følelser af forkerthed.

Mathias gør sig lignende tanker i forbindelse med, at en studerende, Alma, efter et interview spurgte, om de kunne spise frokost sammen i kantinen på hendes studiested. Alma har under interviewet fortalt om sin sociale angst og spiseforstyrrelse. Mathias bliver bekymret for, hvad situationen kan udløse for Alma. Han søger derfor at skabe en god situation ved at arbejde med at skabe gode følelser i hende: sikre at de sidder ved 'de rare borde i kantinen', afstemme sit tempo til hende og vise med sin kropsholdning, stemmeleje og ansigtsudtryk, at det er en situation, han har det godt med at være i. Samtidig har Mathias overvejelser over, hvilken gensidig positionering der foregik i situationen, som han er gået uforberedt ind i. Situationen er ikke umiddelbart en del af interviewet, men hvad var det så? Hvilken betydning kan en frokostaftale med Mathias – der lytter, er god at snakke med og udviser anerkendelse, forståelse og omsorg – få for Alma? Hvordan bliver han her mere direkte involveret i selve den problemstilling, som Alma kæmper med? I situationen oplever Mathias emotionel dissonans mellem at være bekymret og udvise ro, mellem at være tilpas i situationen men i tvivl, om den var passende, hvilket tager mange kræfter. Denne emotionelle dissonans kommer til udtryk som kropslig anspændthed, som Mathias bliver opmærksom på, da Alma går derfra, og han igen kan slappe af.

Flere studerende har undervejs spurgt os, hvordan vi havde det, og om det var okay at høre deres historie, da 'den jo kan virke voldsom på folk'. Selvom Hochschilds begrebslighed rummer et aktivt subjekt, er hendes fokus på en servicemedarbejder-klient relation, og hvordan denne virker på den ene

part: arbejderen. I vores forskningsprojekt er denne relation på flere måder mudret, og efterlader os med et spørgsmål om, hvordan vi kan forstå den agens, som deltagerens spørgsmål til vores følelser udtrykker. Vi har oplevet, at deltagerne også aktivt håndterede den følelsesmæssige dimension i relationen mellem os, som f.eks. udtrykt i denne sekvens i et interview:

"M: Nu kom jeg lige til at bore i lige præcis...

K: Mm, men det gør ikke noget. Det... det, jeg græder tit, når jeg snakker sådan, nu når man skal snakke om mig i længere tid af gangen, så (griner), så bliver jeg sådan, wow, så skal der gå, så skal der gå et eller andet op for mig. Men jeg, det er ikke farligt... for mig, hvis det ikke er farligt for dig, så er det heller ikke for mig." (Udskrift fra interview)

Karen er opmærksom på, at Mathias er usikker på, om han er gået for langt, og hun bliver omvendt opmærksom på, om hun har udtrykt sig mere følelsesladet end, hvad der umiddelbart er 'socialt acceptabelt' i et forskningsinterview. Hun afviser, at Mathias er gået for langt og spørger samtidig, om hun har 'forbrudt sig' mod rammen, eller om interviewet kan fortsætte. Her sker et skred i relationen, hvor deltageren begynder at vise omsorg over for forskeren og håndterer sine følelser for ikke at skabe et rum, der for forskeren er ubehageligt at være i.

Emotionelle dimensioner i forbindelse med efterbearbejdning

Ved interviewenes afslutning forsøger vi at spørge til og fornemme, hvilken sindsstemning vi efterlader deltageren i. I mange tilfælde, eksempelvis som med Mia ovenfor, kommer den emotionelle reaktion tydeligt frem i selve interviewsituationen, men for

nogle af deltagerne er det først efter de har forladt samtalen, at de mærker, at det påvirkede dem negativt. Det gælder f.eks. Jan, som i forbindelse med et interview med Mathias rækker tilbage til interviewet før:

"J: Efter sidste gang, der spurgte du mig hvordan jeg havde det om jeg havde det fint nok efter det her. Men timerne efter, der kunne jeg mærke at jeg havde sådan en uro. Det er måske lige værd at nævne

M: Ja, jamen hvordan var det?

J: Jamen det var ved ligesom at tale om det her højt, så kom følelserne op med det og det havde jeg ikke regnet med... og lige da jeg havde snakket om det var det ikke sådan noget problem, men bagefter, der kom det frem..." (Udskrift fra interview)

Jan fortæller, at det 'ikke var ubehageligt', og at 'det var noget jeg selv blev nødt til at finde ud af. Men du ramte lidt nogle punkter, en nerve der (...) ja, jeg tror også godt selv du var klar over det' (udskrift samme interview). Vi har løbende talt med de studerende om deres efterreaktioner på at have fortalt deres historier. Situationen efterlader ikke kun Jan, men også Mathias med et ubehag, der varer ved resten af dagen: har han boret for meget i nogle ubehagelige minder? Har han fået rundet interviewet godt nok af? Er Jan okay?

For os er udmattelsen også nogle gange først indtruffet efterfølgende. Vi har oplevet, at følelsesarbejdet i møderne med de studerende efterlod os udmattede. Trine skrev denne note efter et interview:

Jeg forsøger bagefter at skrive ordentlige noter, men kommer ikke videre end at skrive de ovenstående indholdspunkter ned. Jeg er virkelig træt. Og ked af det. Jeg nævner – faktisk både for [en kollega] på vejen ud og for [to kolleger] her til formiddag – at det var en intens

omgang, at det virkelig er en vild historie, Filip har. (noter efter interview, Trine)

For Trine bunder matheden efter interviewet i eksponeringen for den smerte og modgang, Filip har oplevet, en øjebliksoplevelse af at mærke, hvad han kæmper med. Samtidig oplever hun også en strukturel og institutionel tristesse ved at lytte til, hvordan Filips kampe for at fortsætte og blive accepteret ikke bliver mødt adækvat (nogle gange nærmest modarbejdes) af de systemer, der var tænkt til at hjælpe, og som Trine gennem sit arbejde er en del af. I hendes feltnoter er sådanne fortællinger om, hvordan uddannelses- og støttesystemerne har (med)produceret studerendes problemer markeret med et 'for fanden, altså', hvor hun dels er blevet ked af det på de studerendes vegne, dels er blevet skuffet eller forarget over systemet, dels er blevet bekymret over (også) at repræsentere det. Som Seear & McLean (2008) også beskriver, kom overvældelser af denne art ofte efter interviewene var afrundet. Vi mærkede, hvordan indholdet i interviewene satte sig igennem som træthed og irritabilitet efter særligt svære interviews og begejstring efter de gode historier og snakke, som f.eks. når Josefine dagen efter et længere stedsbesøg med Trine, hvor hun har beskrevet nervøsitet, forhåbninger og forberedelser i forbindelse med en jobsamtale, kort og godt skriver: "Jeg var til jobsamtale i formiddags og har fået jobbet. :)"

Den emotionalitet, der var forbundet med interviewene, skulle håndteres hver gang, vi tog dem frem igen. Særligt krævende oplevede vi at genåbne de historier, der i interviewsituationen oplevedes tunge. Vi har haft svært ved at genbesøge særligt nogle af interviewene og bemærket, hvordan vi har haft tendens til at glide til andre opgaver for at udskyde at dykke ned i konkrete samtaler igen. I analysearbejdet er indlevelsen i de

studerendes standpunkt og følelser lige så vigtig som i interviewet, og det kræver også her en kontinuerlig og aktiv håndtering af de følelser, fortællingerne sætter i gang for analytisk at kunne 'stille sig med de studerende' (Smith, 2005). Hochschild låner termen 'method acting' fra skuespilsverdenen til at beskrive den aktive bearbejdning af følelser, der er involveret i at "*enter into a different way of seeing the world*" (Hochschild, 1998, s. 11). Efterfølgende reformuleringer af forskellig art bidrager til en særlig slags akademisk emotion management. De sker f.eks., når vi efter afsluttet forløb med en studerende samler hele materialet til en 'case' og anonymiserer den studerende. Og når feltnoternes emotionelt sansede viden reformuleres i teoretisk informerede analyser og repræsentationsformer, ofte bemærkelsesværdigt mindre emotionelle.

Emotionelle dimensioner af relationen til de studerende

Flere studerende har undervejs i forløbet reageret emotionelt stærkt på, at vores projekt overhovedet findes, og på de forhåbninger, de kan have til, hvordan det skal komme ud og virke i verden. Mange har sagt, at det er et 'vigtigt', 'sympatisk' projekt, som de gerne vil deltage i for at skabe opmærksomhed omkring nogle forhold, som ofte ikke tales højt om. Et eksempel på dette er Josefine, som helt i begyndelsen af det første interview kommer til at græde. Hun er kun et par sætninger inde i præsentationen af sig selv, da hun siger

"J: Amen det er bare sådan, jeg er så taknemmelig for, at I er nogle der interesserer sig for det, og gerne vil undersøge det fordi at, vi er rigtigt mange der... og jeg taler højt altså sådan fordi jeg er et sted i mit liv, hvor jeg har noget i mit liv der minder om overskud, og ikke er

særligt depressiv. Så derfor vil jeg gerne bare have at min stemme bliver hørt, så jeg synes bare det er fedt.

T: Ja. Og du bliver helt rørt eller, sådan bevæget

J: Ja, ja fuldstændigt (...) nu hvor jeg selv er et sted, hvor jeg ikke ligger og sover, eller altså sådan flygter på forskellige måder. Så er jeg et sted, hvor jeg er i stand til at italesætte de udfordringer jeg har, i håb om at der er nogle der vil lytte på et eller andet tidspunkt.” (Udskrift fra interview)

Allerede udgangspunktet for deltagelsen i Studielivsprojektet er for flere af de deltagende studerende emotionelt ladet. De oplever, at der endelig er nogen, der lytter. Flere af de studerende har oplevet det som en positiv proces at tænke over deres forløb og situation gennem de spørgsmål, vi har stillet, som er 'en anden type spørgsmål, end dem jeg ellers bliver stillet'. Flere kommenterer, at den konkrete tillidsrelation til os har betydning. Og vi mærker, at det for nogle af de studerende er svært at træde ud af den relation igen. Nedenstående note er fra Trines sidste interview med en studerende, der viser den emotionelle tilknytning, som forløbet med de følsomme samtaler skaber:

På vej ud aftaler vi, at vi skrives ved. Han hænger lidt i døren, og jeg kan også selv mærke den her lille usikkerhed i forhold til 'hvad herfra'. Han siger 'vi ses, sig til hvis der er mere du har brug for'. Jeg understreger, at jeg lærer meget af at lytte til hans erfaringer, og at jeg gerne vil invitere. (Note efter interview, Trine)

Tilsvarende har Alma hen over det samlede forløb fortalt Mathias om, hvordan hendes sociale angst slår igennem i hverdagen med katastrofetanker og vrangforestillinger. I forbindelse med det fjerde og sidste interview siger Alma, at samtalerne med Mathias har

været 'en ting jeg så frem til og som holdt mig oppe'. Hun siger yderligere:

”det er en daglig konstant ting, det der med at kunne være sig selv. Noget så basic, er det ikke utroligt? Og når det lykkes, så er det bare, altså det er den mest fantastiske følelse for mig at kunne det. At kunne være mig selv. Kunne du ikke lige komme hver dag? Det kunne være en rigtig god ting for mig.” (Udskrift fra interview)

Hendes bemærkning efterlader Mathias med stor glæde over at have hjulpet hende, og ligeså store bekymringer om hvordan det vil gå hende, og hvad det vil betyde ikke længere at have dette 'åndehul'.

Med fire lange interviews spredt over et halvt til halvandet år er der udviklet en relation mellem os og de studerende. Flere af de studerende fortæller, at deres deltagelse i projektet har bidraget med nye refleksioner og indsigter i forhold til deres situation. På denne måde er deltagelsen i projektet allerede undervejs blevet aktiv i deres lære- og identitetsproces.

I den tid, vi mødes, kommer vi også til at fortælle ting om os selv, eller de studerende har været på google og selv fundet ud af ting om os. Det har af og til skabt dilemmaer omkring, hvordan vi kunne være tilstede i relationerne. Flere af os oplevede lejlighedsvis skred fra interview til vejledning. I nogle situationer appellerede de studerende til os for faglig hjælp. Andre gange, når studerende har fortalt om problemer, som vi havde viden om, hvor de kunne få hjælp til, har vi delt denne viden med dem. For enkelte studerende er vi blevet sparringspartnere på både faglige og sociale dilemmaer, brugt som livsvidne eller psykolog. Disse skift og skred har nogle gange været forholdsvis velovervejede, andre gange ubevidste og noget, vi først senere har fået øje på. Og vi har i begge tilfælde jævnligt været ambivalente omkring det: Hvordan og i hvilken grad skal vi dele og drøfte vores

emotionelle reaktioner med de studerende? Hvordan kan vi dele eller drøfte viden om det system, vi (også) er repræsentanter for, eller frustrationer over samme system? Hvordan kan vi ikke bare etablere, men også afrunde relationerne til de studerende på måder, hvor både de og vi går fra projektet og har oplevet det som meningsfuldt?

Afslutningen af forløbene med de studerende er i mange tilfælde emotionelt ladet. Måske derfor er afslutningen af forløb ofte endt med en vis åbning for, at de kan skrive til os, at vi kan mødes igen 'for at sige ordentligt farvel, når corona-reglerne tillader det', at vi kan tales ved, når publikationerne fra projektet begynder at udkomme og lignende. Flere studerende har netop ytret høje forventninger til, at Studielivsprojektet kan bidrage til at løfte deres perspektiver frem og skabe egentlig forandring. De viser tilbage til baggrunden for at deltage i forskningsprojektet: 'jeg fortæller min dårlige historie, så andre forhåbentligt ikke kommer til at opleve det samme som mig'. Ved afslutningen har vi derfor også mærket en forpligtigelse over for de studerende til at omsætte de også emotionelt bårne indsigter, vi får i forløbene med de studerende, til vidensbidrag, der kan understøtte bedre trivsel, bedre videregående uddannelser og bedre støttesystemer.

Normer for emotionalitet i forskningsarbejdet

Vi satte ud for at undersøge, hvordan det påvirker os at bedrive forskningsarbejde i et felt, vi er involveret i på flere måder, og hvor emotionalitet forstås og håndteres inden for særlige normsæt.

I forskningsarbejdslivet bliver særlige kulturer og normer, i både de konkrete lokale og de bredere akademiske miljøer, vi indgår i, båret frem i forhold til, hvad der forstås som en professionel attitude i arbejdet. Det sker dels i formelle guidelines, dels i løbende, kollegiale

dialoger, der definerer, hvad der legitimt kan tales om; hvad man bør og ikke bør føle i en given arbejdsituation (Hochschild, 1998, s. 7). Kulturen i forskningsmiljøerne for, hvad der er 'god forskning', herunder hvordan og på hvilke måder *man* er involveret i sit felt og med forskningsdeltagere, og hvordan og om *man* skriver emotionalitet ind i sine analyser, skaber en forskningspraksis og arbejdskultur, der involverer normer for emotionalitet og således også er medproducerende af følelser:

"For culture is an active, constituent part of emotion, not a passive medium within which biologically pre-formulated, 'natural' emotions emerge." (Hochschild, 1998, s. 6).

Konteksten, i hvilken vi oplever og håndterer emotionalitet, har i forlængelse af Hochschilds begreber betydning for, hvilke emotioner vi oplever, og hvordan og hvornår vi tænker om dem som passende/upassende. Dickson-Swift et al. (2009) belyser i et studie af forskere inden for offentlig sundhed, at selv om alle forskerne havde erfaringer med følelsesmæssig overvældelse i forbindelse med arbejdet, så oplevede en del det som skamfuldt, at de lod sig påvirke af mødet med feltet. Afhængigt af forskningsdisciplin, forskningstilgang og lokalt forskningsmiljø vil forskellige normer for emotionalitet bidrage til at udpege emotionelle dimensioner af arbejdet som en integreret og legitim del af forskningsarbejdet (Gilbert, 2001; Rager, 2005), eller tavsgøre og udgrænse det som bekendelsesorienteret eller terapeutisk og derfor ikke hjemmehørende i forskningsarbejdet (Seear & McLean, 2008, s. 5).

Vi har undervejs bemærket, hvordan vores forskningsarbejde i Studielivsprojektet relaterer sig til et felt, som vi 'allerede er involveret' i på adskillige måder (Neidel & Wulf-Andersen, 2012). Vores forskningsarbejde sker netop indlejret i et samlet arbejdsliv, der er sammensat af forskellige typer af opgaver og

roller. Vores brede arbejdsliv har betydning i forskningsarbejdet, idet det giver os et særligt og privilegeret perspektiv at stille forskningsspørgsmål fra og samtidig nogle særlige dagsordner at gå ind til forskningsarbejdet med. Det er medformende for, hvordan vi påvirkes emotionelt og håndterer emotionelle dimensioner i arbejdet, at vi har denne brede involvering; at vi (indirekte) kan siges at forske i egen praksis. Der er præcis flere lag i, hvad vi bekymrer os om og for i arbejdet.

I forskningssamtalerne med studerende som forskningsdeltagere oplever vi at få et særligt perspektiv og perspektivskifte ikke alene på studerendes studieliv og problemer, men også på den underviser- og vejlederrolle, vi varetager i vores (øvrige) arbejde. Vi kan spejle dele af vores undervisningspraksis i den antagonistiske underviser i flere af de studerendes fortællinger. Vi kan genkende beskrivelser af situationer, aktører, relationer og systemer i videregående uddannelse, og vi får gennem de studerendes fortællinger indblik i, hvordan de (vi) bidrager i de studerendes liv; og desværre ikke altid med læring, retning og håb. Vi bliver i forskningsarbejdet konfronteret med og nødet til at forholde os til, hvordan vi som uddannelsesplanlæggere, undervisere, vejledere, sps-støttelærere, råd- og nævnsmedlemmer i videregående uddannelse også bidrager til usynliggørelser, stigmatisering, uhensigtsmæssige pres og mistrivsel. De emotionelle belastninger, vi oplever i forskningsarbejdet, relaterer sig således i nogen grad til disse indblik i skyggesiderne af, hvad (vores arbejde i) videregående uddannelse gør. Men netop fordi det udstiller skyggesiderne af det arbejde, vi er indlejret i, bliver det muligt for os at handle på den forpligtigelse, de studerendes forhåbninger

har skabt i os og omsætte det til praksis i vores daglige (arbejds)liv, om end i det små. Vi kan bære indsigter med ind i det studienævns-, studiemiljø- og støttearbejde, vi er del af. Vi kan trække perspektiverne ind i vores egen lokale uddannelses-, undervisnings- og vejledningsarbejde.

I et sammensat arbejdsliv hvor man relaterer til forskningsdeltagerne, ikke alene som forskningsdeltagere men, i vores tilfælde, også som undervisere og vejledere, og i en tillidsrelation bliver normsættene fordoblede. Vi er for de studerende ikke blot forskere, men også repræsentanter for og talerør ind i det system, de mistrives i. Samtidig er vi tilgængelige og indlevende samtalepartnere, som de åbner op for, i nogle tilfælde for første gang. Med disse relationer til og med de studerende, hvordan skal man så agere i forhold til f.eks. spørgsmålet om, hvorvidt det er passende eller upassende at vejlede eller give råd i en forskningsrelation? Er dét da ikke bare et spørgsmål om, som i mange andre (kvalitative forsknings)arbejder, at leve op til en forventning om løbende analyse, transparens og synliggørelse af positioner, magt og viden, der informerer ens beslutninger og former deres betydning for både etik (deltagerne) og vidensproduktion (analyserne)? Absolut. Men litteraturen om refleksivitet, transparens osv. med henblik på kvalitet i forskningsarbejdet savner ofte tydeligt begreb for forskeren som situeret i et samlet (løn)arbejdsliv, hvor betingelserne for den systematiske, grundige refleksivitet og de gennemreflekterede arbejdsrelationer er ringe i den daglige arbejdssammenhæng med tidspres og skift mellem forskellige dimensioner i det samlede arbejde.

LITTERATUR

- Alvesson, M., & Sköldberg, K. (2017). *Reflexive methodology: New vistas for qualitative research* (3rd edition). SAGE Pub.
- Andersen, R., & Weber, K. (2009). *Profession og praktik*. Roskilde Universitetsforlag.
- Blakely, K. (2007). Reflections on the role of emotion in feminist research. *International Journal of Qualitative Methods*, 6(2), 59–68.
- Bott, E. (2010). Favourites and others: Reflexivity and the shaping of subjectivities and data in qualitative research. *Qualitative Research*, 10(2), 159–173. <https://doi.org/10.1177/1468794109356736>
- Buch, A., Andersen, V., & Sørensen, O. H. (2009). *Videnarbejde og stress: Mellem begejstret og belastning* (1. udg.). Jurist- og Økonomforbundet.
- Campbell, R. (2001). *Emotionally involved: The impact of researching rape*. Routledge. <http://site.ebrary.com/id/10725740>
- Dickson-Swift, V., James, E. L., Kippen, S., & Liamputpong, P. (2009). Researching sensitive topics: Qualitative research as emotion work. *Qualitative Research*, 9(1), 61–79. <https://doi.org/10.1177/1468794108098031>
- Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue: Towards a new understanding of the cost of caring. I R. H. Mikesell, D. Lusteran, & S. H. McDaniel (Red.), *Secondary traumatic stress: Self-care issues for clinicians, researchers, and educators* (s. 3–28).
- Gilbert, K. R. (Red.). (2001). *The emotional nature of qualitative research*. CRC Press.
- Harding, J., & Pribram, E. D. (2002). The power of feeling: Locating emotions in culture. *European Journal of Cultural Studies*, 5(4), 407–426. <https://doi.org/10.1177/1364942002005004294>
- Hochschild, A. (1983). *The Managed Heart: The Commercialization of Human Feeling*. University of California Press.
- Hochschild, A. (1998). The sociology of emotion as a way of seeing. I G. Bendelow & S. J. Williams (Red.), *Emotions in social life: Critical themes and contemporary issues* (s. 3–15). Routledge.
- Hubbard, G., Backett-Milburn, K., & Kemmer, D. (2001). Working with emotion: Issues for the researcher in fieldwork and teamwork. *International Journal of Social Research Methodology*, 4(2), 119–137. <https://doi.org/10.1080/13645570116992>
- Lee, R. M. (1993). *Doing research on sensitive topics*. Sage Publications.
- Neidel, A., & Wulf-Andersen, T. (2012). The Ethics of Involvement with the Already Involved: Action Research and Power. I L. Phillips, M. Kristiansen, M. Vehviläinen, & E. Gunnarsson, *Knowledge and power in collaborative research: A reflexive approach*. Routledge.
- Rager, K. B. (2005). Compassion Stress and the Qualitative Researcher. *Qualitative Health Research*, 15(3), 423–430. <https://doi.org/10.1177/1049732304272038>
- Seear, K. L., & McLean, K. E. (2008). *Breaking the silence: The role of emotional labour in qualitative research*.
- Shields, S. A. (2005). The Politics of Emotion in Everyday Life: “Appropriate” Emotion and Claims on Identity. *Review of General Psychology*, 9(1), 3–15. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.1.3>
- Smith, D. E. (2005). *Institutional ethnography: A sociology for people*. AltaMira Press.
- Wharton, A. S. (2009). The Sociology of Emotional Labor. *Annual Review of Sociology*, 35(1), 147–165. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-070308-115944>

Mathias Hulgård Kristiansen, ph.d.-studerende
Institut for Mennesker og Teknologi, Roskilde Universitet
e-mail: mahukr@ruc.dk

Trine Wulf-Andersen, lektor
Institut for Mennesker og Teknolgi, Roskilde Universitet
e-mail: wulf@ruc.dk

NOTER

1. Forskningsdeltagernes navne er opdigtede af hensyn til anonymisering